

SISSEJUHATUS TEEMANUMBRISSE „KEEL JA KEELED. ÕPPIMINE JA ÕPETAMINE“

Merilyn Meristo, Reili Argus

2023. aasta kevadel toimus Tallinna ülikoolis rahvusvaheline konverents „Keel ja keeled. Õppimine ja õpetamine“, millest inspireerituna sündis siinne artiklikogumik. Nii nagu konverentsil, on ka teemanumbri fookuses kaks tahku: keel ja keeled. „Keele“ all mõtleme eelkõige eesti keelt praeguses Eesti ühiskonnas, ajal, kui toimub üleminek eestikeelsele õppele. „Keelte“ all peame silmas keelte rikkust ja toimetulekut mitmekeelsusega.

Keel on ühiskondi siduvaks niidiks, see võimaldab suhtlemist ja kultuurilist eneseväljendust. Mitmekeelses maailmas toimetamiseks on oluline edendada tõelist mitmekeelsust, mitte ainult keelepaare, nagu eesti-inglise või eesti-vene. Lingvistidena mõistame, et kui toetame lapse esimese keele õppimist, aitame kaasa iga järgmise keele õppimisele, seega on igasugune keeleõpe kasulik. Siiski on ühiskonnas endiselt levinud ühe keele keskne suhtumine, mille muutmiseks tuleb ka keeleteadlastel tööd teha. On vaja mõelda sellele, kuidas toetada lastel eri emakeelte õppimist, et need aitaksid eesti keele õppimisel. Lingvistid ja poliitikakujundajad saavad siin koostööd teha ja õppida teiste riikide kogemustest, et luua tõeliselt mitmekeelne ühiskond, kus iga keel ja kultuur on väärtustatud.

Meie riigis on eesti keelel eriline tähtsus, keel säilitab meie rikast pärandit ja soodustab kogukonnatunnet. Poliitikakujundajate otsused muudavad meie haridusmaastikku. Lingvistid tagavad keeleõpetuse aluse süstemaatiliste keeleuuringute ja meetodiliste võtete arendamise kaudu. Praktikutest keeleõpetajad täidavad keelepoliitika otsuseid ning kasutavad uuenduslikke ja tõenduspõhiseid meetodikaid, mängides olulist rolli tulevaste põlvkondade identiteedi kujundamisel. Seetõttu on igal keele õpetamisega seotud teadusuuringul

praegu kulla kaal, et nii keelepoliitilised kui ka praktikute metoodilised otsused tugineksid tõendus põhisele informatsioonile.

Artiklikogumik algab pilguheiduga minevikku. **Anna Verschik** analüüsib artiklis „**Chackelis Lemchenas, kontrastiivne lingvist enne kontrastiivset lingvistikat**“ Leedu keeleteadlase Chackelis Lemchenase vaateid leedu keele õpetamisele vähemusrahvuste koolides. Lemchenas on rõhutanud, et keelekeskkond ei garanteeri keeleomandamist ja leedu keele õpetamine sarnaneb võõrkeele õpetamisega. Ta toetas eksplitsiitse grammatika õpetamist erinevate keelestruktuuride korral. Lemchenase mõtteid peetakse algeliseks kontrastiivseks lähenemiseks. Artiklis rõhutatakse, et Ida-Euroopa ja väikerahvaste sotsiolingvistiline olukord erineb läänemaailmast, kus on domineerinud ükskeelne ideoloogia. Ehkki leedu keele õpetamise kontekst on erinev teistest riikidest ja Lemchenase mõtted on seni jäänud laiemale uurijate ringile tundmata, on tema panus lingvistika ajaloo mõistmiseks väljaspool Lääne konteksti märkimisväärne.

Ajaloolist tagasisaadet eestlaste mälestuste ja arvamuste kohta võõrkeele omandamisest pakuvad **Miina Norvik** ja **Renate Pajusalu** artiklis „**Võõrkeele omandamise kogemused eestlaste mälestustes ja arvamustes**“. Kuigi osalejate arvamused keeleõppe metoodika kohta olid erinevad, peeti traditsioonilisi meetodeid, nagu juttude rääkimist ja kirjalikke harjutusi, siiski kasulikeks. Õpetaja isiksuse ja rühmakaaslaste mõju osutus väga oluliseks, samuti rõhutati motivatsioonitegureid, näiteks huvi keele vastu kerkis esile seoses saksa, prantsuse ja hispaania keelega, kuid vajadust mainiti seoses inglise ja vene keelega, kus huvi jäi tagaplaanile. Uuringu tulemused näitavad inimeste arusaamu keelest ja keeleõppimisest, teisisõnu eestlaste keeleteadlikkust.

Edasi jõuame tänapäeva, kus **Birute Lang-Klaas**, **Kristiina Praakli** ja **Diana Vender** avavad oma artiklis „**Üleminek eestikeelsele õppele. Vene dominantkeelega Tartu lastevanemate hoiakute uurimisest**“ lastevanemate ootusi ja hirme seoses eestikeelse õppega. Autorid tõdevad, et kuivõrd informatsiooni saamine üleminekuprotsessi kohta on suuresti jäänud vanemate endi õlule, on see

süvendanud usaldamatust, hirme ja valesti mõistmist eesti keeles õppimise kohta. Vanemate mured ja tõstatatud küsimused on peamiselt seotud õpilaste akadeemilise edasijõudmisega, teises keeles õppimise keerukusega, õpilaste enesemääratlusega, päritolukeele ja -kultuuri küsimustega ning haridusasutuste ja vanemate vahelise asjaajamiskeelega. Autorid rõhutavad vajadust jätku-uuringuteks, et üksikasjalikumalt mõista üleminekuga seotud probleemvaldkondi.

Kui eelmises artiklis tutvustati lastevanemate hoiakuid, siis **Tiina Rüütmaa, Merilyn Meristo, Reili Arguse ja Helin Puksandi** artikkel „**Õpetajate suhtumine mitmekeelses klassis õpetamise ja eestikeelsele õppele üleminekusse**“ tutvustab õpetajate hoiakuid eestikeelsele haridusele ülemineku suhtes. Kaks kolmandikku uuringus osalenud õpetajatest õpetab õpilasi, kelle eesti keele oskus ei ole piisav eestikeelses õppes osalemiseks. Üldiselt pooldavad õpetajad üleminekut eesti õppekeelele. Siiski näitavad tulemused, et õpetajad, kellel on muukeelsete õpilaste õpetamise kogemus, on vähem positiivselt meelestatud kui kogemusetu õpetajad. Samuti on oluliselt vähem üksmeelt selles osas, kas muu emakeelega õpilaste kooli lõimimine loob ikka kõikidele õppimiseks soodsa keskkonna, ning selles, kas lubada muukeelsetel õpilastel kasutada koolis oma emakeelt. Uuringust selgus ka, et muukeelsete õpilaste õpetamise toetamiseks pakuvad koolid peamiselt abiõpetajat, õppematerjale, sealhulgas ligipääsu tasulistele materjalidele, ja koolitusvõimalusi.

Järgnevalt saame **Ineta Dabašinskienė** artikli „**Mitmekeelne haridus vähemusrahvuste koolides Leedus: otsides tasakaalu ja kompromissi**“ kaudu teada mitmekeelsuse olukorrast Leedus. Artikli keskmeks on vähemusrahvuste kirjaoskus ja leedu keele omandamine kui Leedu olulised haridusküsimused. Kuigi on tehtud edusamme, näitavad uuringud endiselt, et leedu keele oskuse puudumine võib mõjutada vähemusrahvuste akadeemilist edu ja karjäärivõimalusi. Uuring keskendub Leedu etniliste vähemuste hariduse õppekeelele ja keelepoliitikale üldisemalt ning analüüsib Leedu valitsusasutuste andmeid ja poliitikadokumente, rõhutas riigikeele õppimise tähtsust. Erinevalt naaberriikidest Lätist ja

Eestist liigub Leedu kakskeelse hariduse mudeli poole ning keskendub leedu keele positsiooni tugevdamisele. Inglise keelt peetakse samuti oluliseks. Muutused keeleküsimumustes võtavad aega ja nõuavad jõupingutusi riigilt, asutustelt ja ühiskonnalt.

Edasi oleme tagasi Eestis ning **Elena Samsonova, Aleksandra Ljalikova** ja **Merilyn Meristo** analüüsivad artiklis „**Keele- ja aineõpetajate koostööd soodustavad ja takistavad faktorid Eesti LAK-õppe kontekstis**“ keele- ja aineõpetajate koostööd Eesti LAK-õppe kontekstis. Tulemustest saame teada, et koostööl põhinevast koolitusprogrammist-uuringust osavõtnud õpetajad hindasid tandemkoostööd õpilaste ja enda jaoks kasulikuks. Uuring tuvastas palju koostööd soodustavaid, aga ka takistavaid faktoreid, kuid domineerivaks jäid soodustavad asjaolud, välja arvatud organisatsioonilisel ehk koolijuhtimise tasandil. Kõige olulisemaks osutus LAK-õppe ja tandemi struktuur, kuid õpetajate ajapuudust peeti peamiseks koostöö takistuseks. Tulemused rõhutavad vajadust keskenduda organisatsiooniliste takistuste kõrvaldamisele koostöö edendamisel.

Õpetajate koostöö juurest siirdume tunnitegevuste juurde ning leiame **Kristiina Bernhardti** ja **Merilyn Meristo** artikli „**Eesti keele omandamist toetavad tunnitegevused I kooliastme mitmekeelses klassis**“. Eestikeelsele õppele üle minnes on oluline mõista, kuidas õpetatakse eesti keelt teise keelena ja teisi õppeaineid algkoolis. Uuringu fookuses olid tunnitegevused, mis toetavad eesti keele teise keelena õppimist. Lisaks uuriti tundide struktuuri ja õpilaste tegevusi. Tulemused näitavad, et õpetajad kasutavad eesti keele õpetamiseks mitmesuguseid meetodeid, kuid teatud aspekte suhtluskeele õpetamises pole piisavalt rakendatud, näiteks ei õpetata kuuldu mõistmist ja kirjutamist nii süstemaatiliselt kui sõnavara. Õpilastele ei anta piisavalt võimalusi rääkida või ennast väljendada, kuna õpetajad kasutavad rühma- või paaritööd vähem. Ainetundides keskendutakse sisule ja keeletugi koosneb sageli vaid sõnavara õppimisest. Teisalt kasutavad õpetajad mõningaid LAK-õppe tehnikaid. Uuringu tulemused annavad teavet selle kohta, kus vajavad õpetajad didaktilist tuge, et õpetada mitmekeelses keskkonnas.

Artiklikogumiku lõpupoole leiame **Mare Kitsniku** eesti keele kui teise keele õppematerjale analüüsiva artikli „**Kuidas õppida eesti keeles rääkima? Rääkimisoskust arendavad ülesanded eesti keele kui teise keele B1-taseme täiskasvanute õpikutes**“. Selleks et keeleõppijad saaksid rikkaliku, huvitava ja tõhusa keeleõppe, on vaja sobivaid suhtlemisoskust arendavaid ülesandeid. Võimalikult loomulikud suhtlusolukorrad arendavad efektiivselt suhtlemisjulgust ja keelelist sujuvust. Uuringus analüüsitakse kolme õppekomplekti kuulamistekste, mis pakuvad keelelist sisendit ja rääkimisoskust arendavaid õppetegevusi. Autor jõuab järeldusele, et kõik analüüsitud õppematerjalid sisaldavad ülesandeid, mis toetavad grammatikat, sõnavara ja suhtlusoskust, samuti jutustamisülesandeid. Mõningad neist ülesannetest on rikastatud aktiivõppe meetodite ja mänguliste elementidega. Uuring on esimene omataoline, mis vaatleb B1-taseme õppematerjalide rääkimisülesandeid.

Järgneb **Maris Saagpaku** didaktilise alatooniga artikkel „**Mitmekultuurilisuse pädevuse toetamine saksa keele tunnis virtuaalprojekti „Mets kui mälupaik Saksamaal, Eestis ja Sri Lankal“ näitel**“, milles räägitakse virtuaalsest mälupaikade projektist ning analüüsitakse kollektiivse kultuurimälu subjektiivseid ja suhtelisi aspekte. Kahe riigi üliõpilaste osalusel toimunud projekt aitas mõista, kuidas tekib kultuuriline tähendus, samuti märgata teiste kultuuride vaatlemise kaudu uusi aspekte enda kultuuris ja tõlgendada neid laiemas kontekstis. On oluline teadlikult tutvustada õppijatele kultuurimüütide rolli tänapäeva kultuurilise identiteedi kujundamisel. Niisugused projektid on hea näide, kuidas tõhusalt arendada õppijate kultuuridevahelist suhtlus- ja vahendamispädevust ning kasutada keeletunde kultuuriõppeks.

Selles teemanumbris leidub lai lugemisvalik kõigile, kes huvituvad mitmekeelsusest ja teise keele õppega seonduvast. Artiklid vaatavad Eesti kontekstist kaugemale ning käsitletud on õpetamist ja õppimist nii laiemalt kui ka kitsamalt, nii õppija kui ka õpetaja perspektiivist.

Head lugemist!